

Helyszínjavaslatok

A Kiíró az alkotás kialakításához, megvalósításához szabad választást biztosít az alábbi, a Fővárosi Önkormányzat tulajdonában lévő helyszínek közül:

Városmajor Csaba u. – Ignotus u. – Szamos u. – Maros u. által határolt, 6835/17 hrsz.-ú területe

Eredetileg a budai polgároké, majd Pfeffershoven tábornoké volt 1703–1713 között, ekkor eladta Buda városának, 1717-ben utódja, Regal gróf az ügyletet kétségbe vonta, ami többéves jogi vitához vezetett. Gróf Daun József Henrik parancsnok 1720-ban majort és 1724-ben nyaralót épített itt (ma XII. Városmajor u. 59.). Buda város 1729-ben, Daun áthelyezésekor vásárolta vissza a várparancsnokoktól a területet a nyaralóval és kerttel együtt, 1731-től kertészeknek adták bérbe.

1742–1785 között temető is volt a Városmajorban. A városmajori-, más néven régi vízivárosi temető a Víziváros és Országút közös sírkertje volt, árokkal elkerítve. 1785-ben zárták be, mert megtelt. II. József ugyanebben az évben, 1785-ben nyilvános közkertnek nyilvánította a Városmajort. A 19. században kedvelt kiránduló- és mulatóhely, a század elején ide költözött a budai vurstli, ami jelentősen lerontotta a környéket; az 1850-es években elhanyagoltnak írák: „A városmajor a Krisztinaváros végén hajdan kedvencz mulatóhelye a budaiaknak, jelenleg el van hanyagolva, s csak nyári vásár s ünnepnapokon ad a bérlő az alsó osztály részére tánczvigalmakat.” (Palugyay Imre, 1852).

A Városmajoron átfolyó Ördög-árok ezen szakasza az 1910-es évekig boltozatlan volt. A '20-as években indult parkosítás során rendezték a területet, ekkor épült Árkay Aladár tervei alapján a Városmajori Jézus Szíve plébániatemplom is.

1942 szeptemberében szovjet gépek bombázták Budapestet, mely során a plébániatemplom [jelentős sérüléseket](#) szenvedett.

A Városmajor utca 37. alatt a városmajori nyilasház működött a II. világháború végnapjaiban (helyén ma parkoló van, légvonalban mintegy 300 méterre áll az emlékmű javasolt helyétől).

Budapest ostroma során a Városmajor területén heves harcok folytak, 1944 december végén a terület a harcok egyik főbb színtere lett. A Városmajort 1945. január 22. után foglalták el a szovjetek; január 29-én német rohamlövegek fedezete mellett ellentámadás indult a Városmajor visszaszerzésére, az egységet középiskolásokból, kalauzokból és különítményesekből szervezték meg, de céljukat nem sikerült elérni.

Az 1956-os események kevésbé érintették a Városmajor területét. A tűzszünet idején állítólag egy városmajori ház tetejéről tüzelt három államvédelmi beosztott egy kenyereskocsira, a tüzet az ottani nemzetőrök viszonozták; ugyanekkor a felkelők elfoglalták a városmajori plébániatemplomot.

A parkban található az I. világháborús hegyivadász emlékmű, valamint szobra van Hüvelyk Matyinak és a Horvay János szobrász által megformált Beethovennek is. Árkay Aladár építész, festő emlékoszlopa is itt kapott helyet.

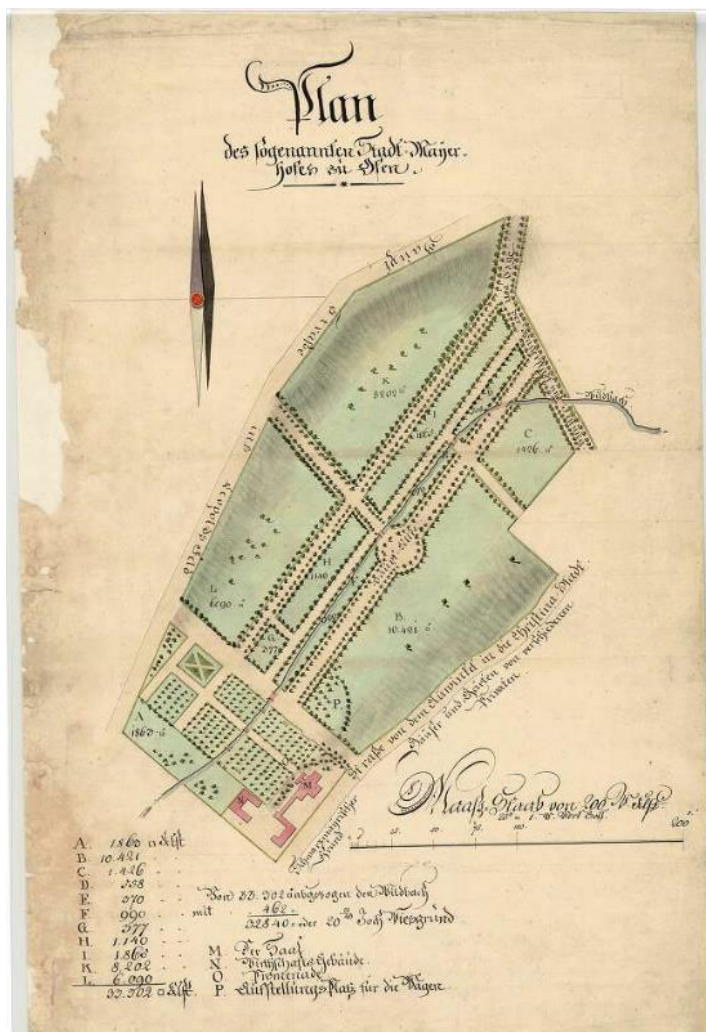
Az elmúlt években gyakran a Városmajorban (annak inkább a nyugati oldalán) emlékeztek meg [szélsőjobboldali csoportok](#) a Várba szorított német-magyar csapatoknak a Főváros 1944–45-ös ostroma során végrehajtott kitörésére.

A városmajori temető a Vár 1749. évi felmérésén ([BFL XV.16.a 203/cop1](#))

A volt városmajori temető Buda 1760. évi térképén a mai Széll Kálmán téren állt tégláégetőktől délnyugatra ([BFL XV.16.d.241/cop14](#))

A Városmajor a 18. század végén ([BFL XV.16.a.204/32](#)). A tervezett emlékmű helye hozzávetőlegesen a C, D, I, K és részben a B-vel jelzett területek a térképen, érintve az egykori promenádot (Haupt Allee). A boltozatlan Ördög-árkon (Wildbach) több híddal. Az egykori városmajori mulató a majorság másik végében lett kialakítva.

A Széll Kálmán tér egykori téglaegetője és a Városmajor részlete 1837 körül ([BFL XV.16.d.241/2](#))

Margitsziget alábbi területei:

- Schulek sétány 23800/2 hrsz.-ú terület Víztoronytól északra fekvő részén áthaladó szakaszának pesti oldala melletti sáv

- Rózsakert, a 23800/3 hrsz.-ú terület Rózsakert elnevezésű része, a Soó Rezső sétány környezete

- Bercsek-kert, a 23800/4 hrsz.-ú terület a Hajós Alfréd Nemzeti Sportuszodától északra fekvő része

A szigeten számos középkori emlék található: ferences és domonkos kolostorromok (itt fekszik Szent Margit hercegnő sírja), emellett állt itt premontrei-rendi konvent, esztergomi érseki vár és Szent János-lovagrendi vár és ispotály is.

1790-ben került Sándor Lipót főherceg, majd 1795-ös halála után utóda, József nádor tulajdonába (1908-ban pedig a Közmunkatanács kezelésében lévő fővárosi pénzalaphoz). A Nyulak szigete, Margit-sziget és Nádor-sziget név mellett, mivel ekkor még két részből állt, használták a Nagy- és Kis Budai (vagy Festő) sziget elnevezést is. A nádori tulajdonba vétellel kezdődött a sziget kertészeti kiépítése.

A Bercsek kert részben az egykori ún. Kis Budai-sziget területén fekszik a két sziget egyesítése és feltöltése során alakították ki. A Rózsakert és a Nagyrét helyén a 19. században is sétányokkal átszelt rét, ill. fás terület volt.

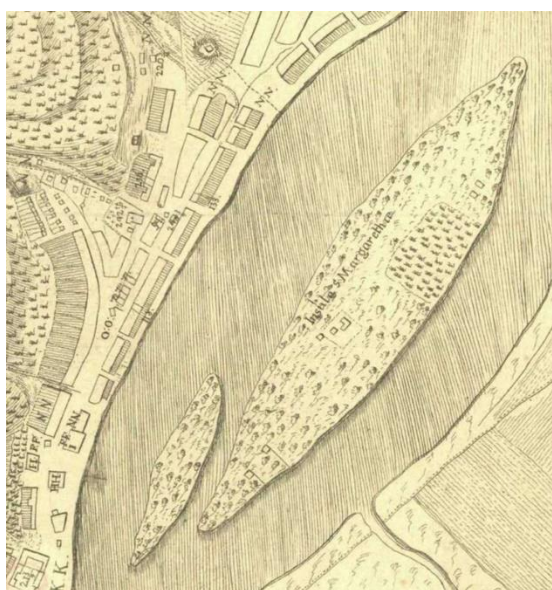
A 18. századi ábrázolásokon a két sziget művelés alá nem vett terület, mindössze a Margit-sziget középső-északkeleti oldalán ültettek szőlőket. A 19. században mind a pestiek-, mind a budaiak kedvelt kirándulóhelye. A 19. század első felében készült felméréseken szereplő szőlőskertet (az Alsó-nagyrét területén) már a nádor megrendelésére alakították ki.

Zsigmondy Vilmos 1866–1867. évi sikeres fúrásait követően határozták el – a fürdősziget kialakítása miatt – a két szomszédos sziget egyesítését (a Margit-sziget északi oldalán álló egykori Fürdő-sziget már korábban zátonnyá vált, a folyószabályozás pedig végleg eltüntette).

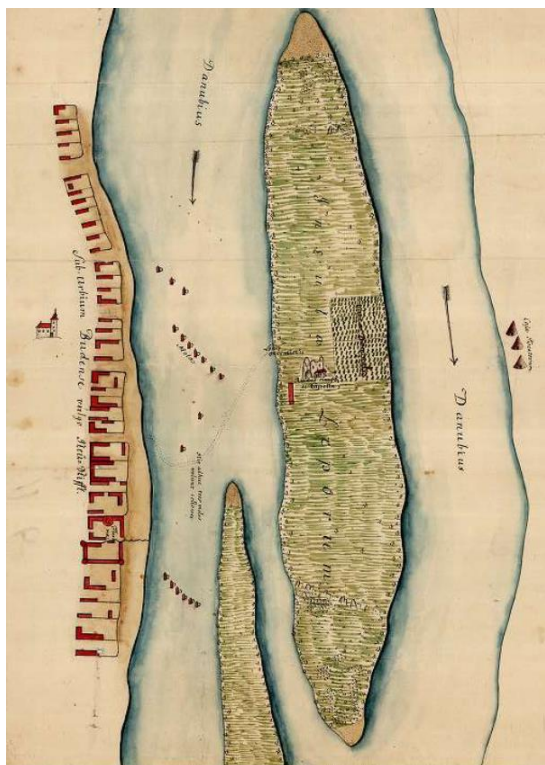
Először a Tanácsköztársaság napjaiban nyílt meg a sziget a nagyközönség előtt, addig csak díj megfizetése ellenében lehetett belépni; a Tanácsköztársaság bukása után visszaállt a jegyrendszer, amit csak 1945-ben töröltek el véglegesen.

A II. világháború végnapjaiban, Budapest ostroma során 1945. január 18-án a szovjetek átkeltek a Margitszigetre, és az épülő Árpád-híd betonépitményei között foglaltak állást. A 12 napig tartó harcok során a sziget súlyos magyar-német és szovjet veszteségekkel került az ostromlók kezére.

A Margit-szigetről és az ottani kertek történetéről ismeretterjesztő jelleggel bővebben [itt](#) olvashat.

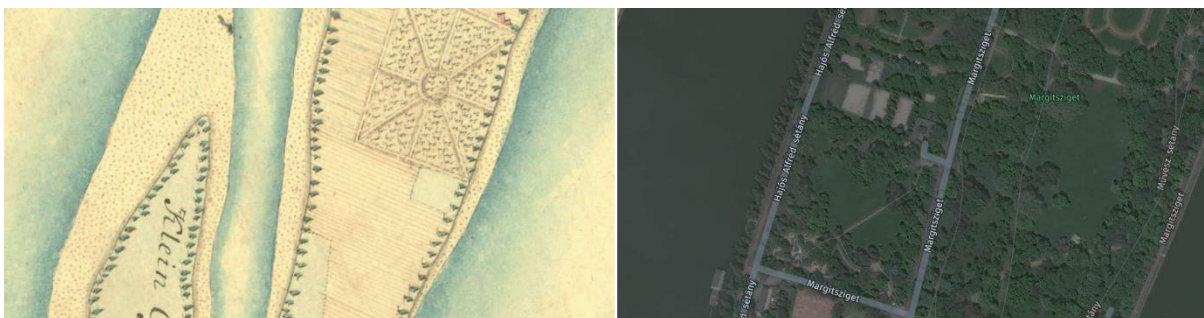
A Margit-sziget és a Kis Budai-sziget 1760-ban ([BFL XV.16.d.241/cop14](#))

A két sziget egy másik 1760-as ábrázoláson ([MNL OL S 12 Div. XVI. N. 42.](#))

A két sziget 1872-ben ([OSZK TK 1838](#))

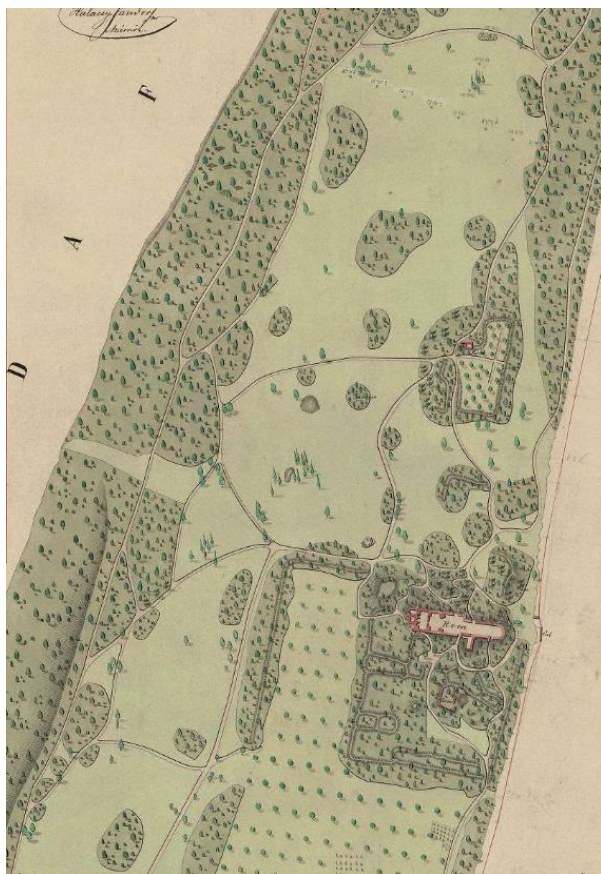
A Margit-sziget és a Kis Budai-sziget (1793) és a sziget részlete ma (Bercsek kerttel).

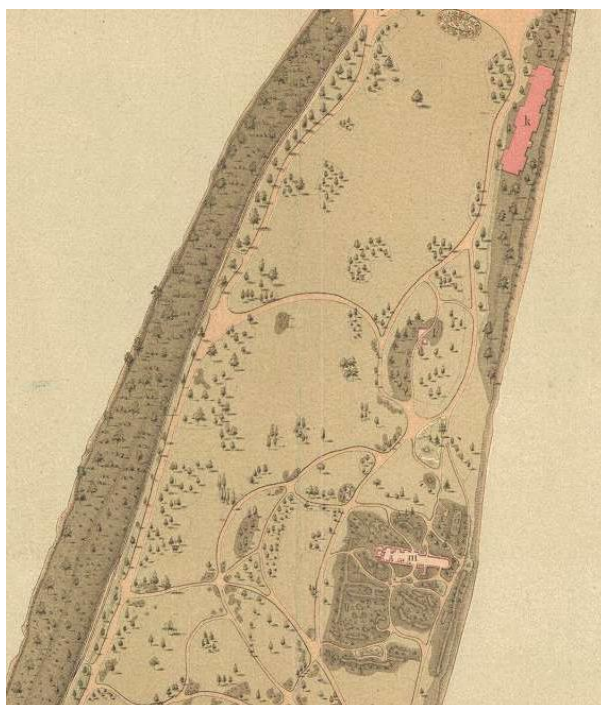
A 19. századi felméréseken a mai Bercsek kert víz alatti területnek van jelölve, ld. pl. az 1838. évi árvízkarok felmérésén ([BFL XV.16.d.241/4a](#)).

A Rózsakert és a Nagyrét helye Pest-Buda-Óbuda 1823. évi katonai célú várostérképén ([BFL XV.16.d.241/cop1](#))

A sziget 1867-ben (részlet, [BFL XV.16.d.241/10](#)). A felmérésen szerepel a domonkos kolostor és a Szent Mihály-kápolna.

A középkori kolostor (m) és környezete 1872-ben. A Rózsakert és Nagyrét területén sétányok, rét ([BFL XV.16.d.241/cop17](#)).

Régészet: Margitsziget: a sziget teljes területe nyilvántartott régészeti lelőhely (ny. sz. 66805), a Schulek Frigyes sétány talán az egyetlen az itt felsoroltakból, ami nem egyedileg védett lelőhely.

Gellérthegy alábbi területei:

- 5692/1 hrsz.-ú terület kijelölt része: a Filozófusok kertje alatti terület Hegyalja út felé eső sávja

- Jubileumi Park területe, 5309/3 hrsz.

Filozófusok kertje alatti rész

Nagyjából az 1873-as kataszteri térkép szerinti Sáncz utca – Flórián/Floriani utca és Felsőhegy utca, illetve Hosszú utca – Felső- és Alsóhegy utca és Hírnök utca által határolt területek.

A 18. századtól a Tabán szanálásáig lakott terület. Középület nem, csak magánházak voltak a Rácváros ezen részén, a külváros belterületének nyugati-délnyugati határát képezték (a városrész 1790-es térképén pl. az egykori Hosszú utca végén 903-as számmal jelzett különálló épület Buda egyik vámháza volt). A területtől délre-délkeletre szőlők terültek el, az egykori itteni utcák lakosai többnyire szegényebb kapások, napszámosok voltak.

Itt épült meg 1904-re a gellérthegyi víztározó. A Tabán 1930-as évekbeli szanálása után üres terület volt, az 1960-as években parkosították. 1968. május elsején rendeztek a területen először popzenei fesztivált, amelynek azóta is a Gellért-hegy tabáni oldala ad otthont.

A víztározó felett 2001-ben avatták fel Wagner Nándor Japánban élt szobrász bronzból és gránitból készült szoborcsoportját, amelynek alakjai Ehnaton fáraót, Jézust, Buddhát, Lao-cet és Ábrahámot ábrázolják kör alakban, melynek közepén a közös Istenséget jelképező fénylő gömb található. A gömb az összekötő kapcsot szimbolizálja a vallások között: a legfelsőbb világ szimbóluma, amellyel az ember csak földi léten kívül találkozhat. A kör alakban elhelyezett szobrok hátterében Mahatma Gandhi, Bódhidharma buddhista szerzetes és Assisi Szent Ferenc szobra áll.

Utcanevek:

Sánc utca: Schanz Gasse (1720–1850-es évek). Schantz Gasse (1723–1732), Kálvária Útsza (1833), Calvarien Gasse (1838), Station Gasse (1854). A Gellért-hegy tetején egykor állt Golgotáról.

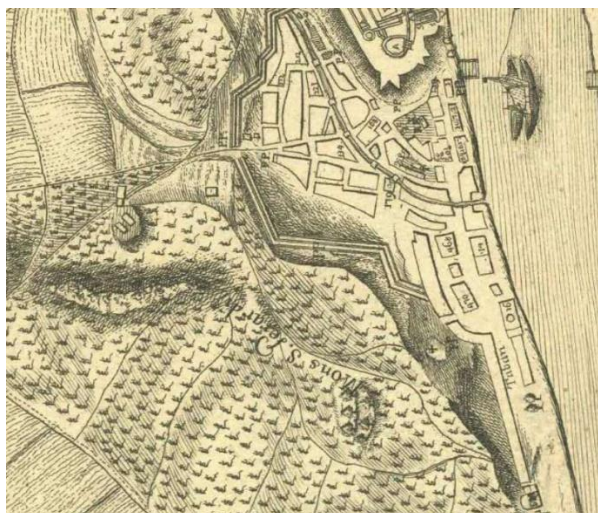
Hosszú utca (elülső szakasza a mai Hadnagy utca, a Hegyalja út részben az egykori Hosszú utca nyomvonalát követi), korábbi elnevezések: Lange Strasse (1699), Lange Gasse (1701–1840)

Jubileumi park

Buda visszafoglalásától kezdve a filoxérajárvány pusztításáig szőlőművelés alá vett terület volt, első kialakítását 1954-ben végezték.

A Jubileumi parkot 1965-ben adták át, a II. világháború befejezésének huszadik évfordulóján.

A Jubileumi parkban a következő szobrok állnak ma: Barta János háromalakos Lovacska szoborcsoportja, amely a gyermekek számára játékként is funkcionál; Tar István Budapesti lány vagy Ülő lány c. szobra; Somogyi József Leányka csikóval c. szobra; Segesdi György Szélkakasa; Metky Ödön Amforák-együttese, Melocco Miklós Pelikános díszkútja; Szervátius Tibor által készített Szabó Dezső kolozsvári származású író, kritikus, publicista, tanár fejszobra. Itt található továbbá Kiss István Múlt és jelen című alkotása, amelyet Felszabadulás-domborműnek is neveznek.

A Tabán és szőlőkkel borított Gellért-hegy Buda 1760-as térképén ([BFL XV.16.d.241/cop14](#))

A terület Buda 1873-as kataszteri felmérésén ([BFL XV.16.a.201/9](#))

A Gellért-hegy a II. világháborúban – a Budapest elleni utolsó előtti nagy szovjet roham színhelye

A II. világháború utolsó heteiben, Pest eleste után a német csapatok megerősítették a Citadellát, magán a Gellért-hegyen számtalan géppuskafészek létesült, és több légvédelmi ágyút és gépágyút telepítettek a hegyre. 1945 február 7-re már csak a Gellért-hegy és a Vár maradt a német-magyar csapatok kezén az utolsó két ellenállási terület, a Gellért-hegy szovjet ostroma február 9-én indult: a főként a lankásabb nyugati irányból támadó szovjetek ellen a németek a hegy villáiba barikádozták el magukat, házról házra vonultak vissza; az utolsó rohamra február 10-én került sor. 11-én a szovjetek rést nyitottak az erőd falába, behatolva az erődbe kétórás közelharc során elfoglalták azt.

A háztömbök a Tabán 1790-es felmérésén ([OSZK TK 2153](#))

Pest-Buda 1854-es térképén ([BFL XV.16.d.241/18](#))

A terület Buda 1873-as kataszteri felmérésén ([BFL XV.16.a.201/9](#))

Régészet:

Gellért-hegy (Filozófusok kertje alatti rész, ill. Jubileumi park). a) Filozófusok kertje és alatta – nyilvántartott régészeti lelőhely (ny.sz. 72919), b) Jubileumi park: a kelta eraviscus telep miatt kiemelten védett régészeti lelőhely (ny.sz. 14984)

Hunyadi János út szabadon álló telek (14342 hrsz.)

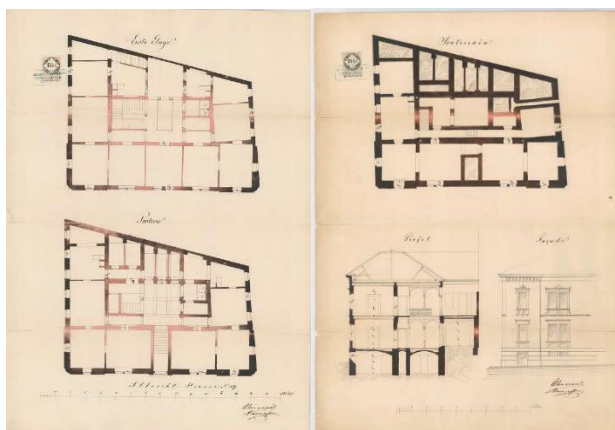
Az 1695-ös vízvárosi felmérés szerint „Ein Haus in der Schlangen gassen gelangt bisz an das wasser gassl”. A 18. századi telekátírások szerint 10x13 öl méretű ingatlan.

A ház korábbi számai: Schlangen Gassen Nr. 87. (1695), Nr. 90. (1714), Nr. 111. (1739), Nr. 103. (1771), Nr. 149. (1786), Nr. 165. (1794), Nr. 172. (1804), Nr. 164. (1814), Nr. 166. (1822), Nr. 163. (1844), Festungsauffahrt Nr. 159. (1853, 1871-ben Albrechtstrasse), 2458a (1882), 2513 (1894)

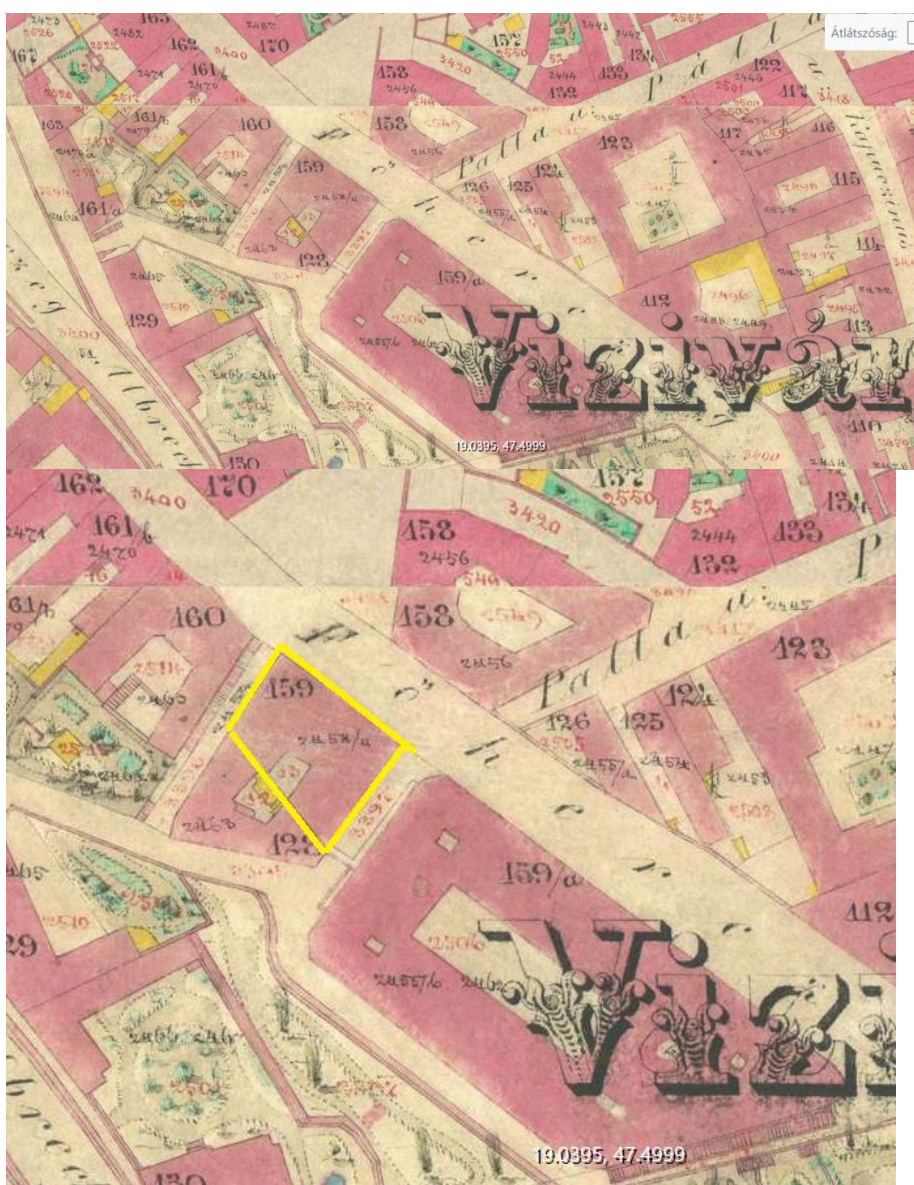
Tulajdonosai: Rupert Hölbacher kőműveslegény (1697-től, valószínűleg ő épített fel egy házat a telken, mivel a tulajdonosi bejegyzésében még csak házhelyként, a következőkben viszont már házként szerepel az ingatlan), Paul Zwibel (1700-tól), Balthasar Riedl körzőkészítő (1701), Daniel Sanfftleben aranyműves mester (1718), Benyó János aranyműves (1743), Johann Csernabek/Crnabek napszámos (1764), előző lánya, Elisabetha Csernabek férjezett Petzel (1808), Melchior Krach lakatosmester (1808), Michael Krach lakatosmester (1835), Catharina Veronica szül. Seemann özv. Kantz (1837).

Az 1860-es évektől Stettner Alajos mérnök a tulajdonosa, aki 1865-ben átalakította az ekkor már egyemeletes épületet. A házat [1880-ban adta el](#) Verderber Antal kereskedőnek, Verderber Katalinnak, Verderber Gyula fővárosi tisztviselőnek és Verderber Rozáliának.

Ezen épület Budapest 1944–45-ös ostroma során semmisült meg, azóta a telek üresen áll.

Az 1865-ös átalakítás tervei ([BFL XV.17.a.302 Nr. 418](#))

Az épület Buda kataszteri felmérésén ([1873, BFL XV.16.a.201/9](#))

A Szalag és a Magas utca, valamint a Hunyadi János út találkozása a Szalag utcából nézve. Balra fenn az Ybl (Hatvany) villa (forrás: [Fortepan](#))

Régészet:

I. kerület, Hunyadi János út melletti telek: kiemelten védett régészeti lelőhely, mint a Víziváros, azaz a középkori külvárosok területe (ny. sz. 39706, 39707)

Tímár utcai felüljáró Dunától távolabbi részén az Árpád fejedelem útja – Tímár utca által határolt zöld felület, (17929/13 részben és 17929/14 hrsz.)

1848 előtti forrásokban nincs külön elnevezése az utcának, a *Haupt Gasse* (azaz Fő utca, ma Lajos utca) alapján tartották számon az itt lévő ingatlanokat. Óbuda Varásdy Lipót budai főmérnök által készített felmérésén (1858–1861) már *Gerber Gasse* néven szerepel, a városrész kataszteri felmérésén (1874–76, 1884) *Tobak (helyesen Tobak) köz / Tímár utcza*. Az utca nevét a munkájukhoz szükséges víz miatt a Duna közelében letelepedő tímárokról, cserzővargákról kapta.

Mivel a Buda és Óbuda közötti fő útvonal (*Haupt Gasse*) mentén található, már a 18. századtól beépült. A megjelölt területen több lakóház állt (az 1873 előtti házszámozás szerint Nr. 11-14. – mai helyrajzi számok: 17960–17965). A Lajos utca Buda és Óbuda közötti egykori határvonalat jelentő Nagyszombat utca és az óbudai zsinagóga közötti szakaszán telepedett le a 18. század első felétől Óbuda zsidó lakosságának többsége, a város ezen részén vegyesen éltek keresztények és izraeliták. A nevezett területen 1848 előtt a Nr. 10. és Nr. 13. voltak ún. szerződéses zsidó házak, amelyeknek tulajdonosai mentesültek a robot és a katonai beszállásolás terhe alól, de a 19. század első felének összeírásai szerint a legtöbb házban vegyesen éltek keresztények és izraeliták is.

A Tímár utca 2. szám alatt – mára lebontott – csillagos ház állt, ez valószínűleg éppen tárgyaló telken állhatott.

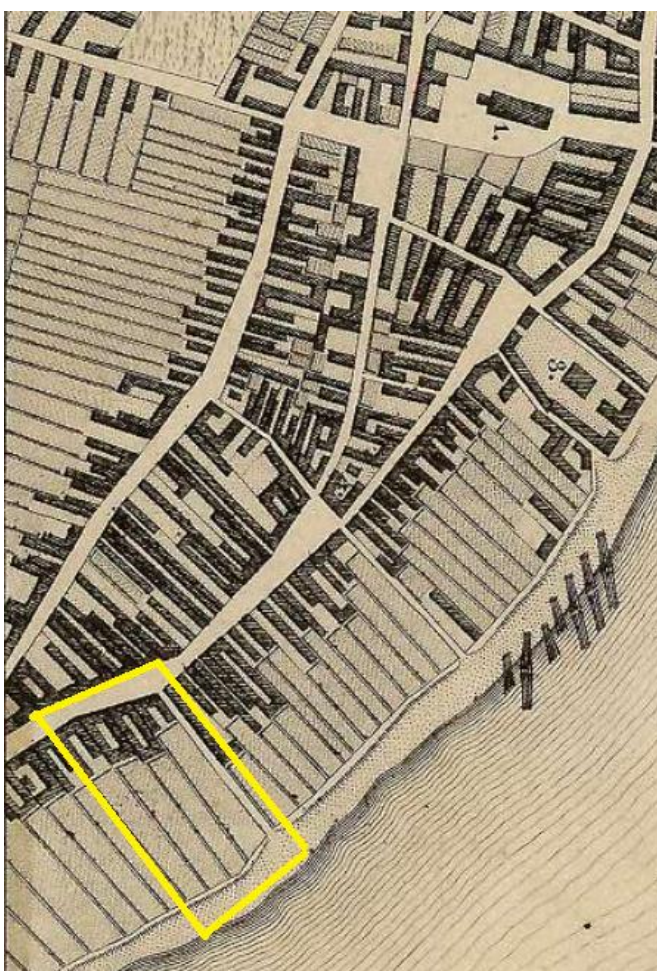
Az emlékmű tervezett helyének szomszédságában, a Rupp Imre utcában (ma Árpád fejedelem útja) állt 1896-tól az Óbudai Kisfaludy Színház, amely az 1944–45-ös ostrom során sérült meg annyira, hogy 1945-ben le kellett bontani.

A Tímár utca 11. (az emlékmű tervezett helyétől 300 méterrel nyugatra) alatt szerveződött az 56-os forradalom óbudai nemzetőrsége.

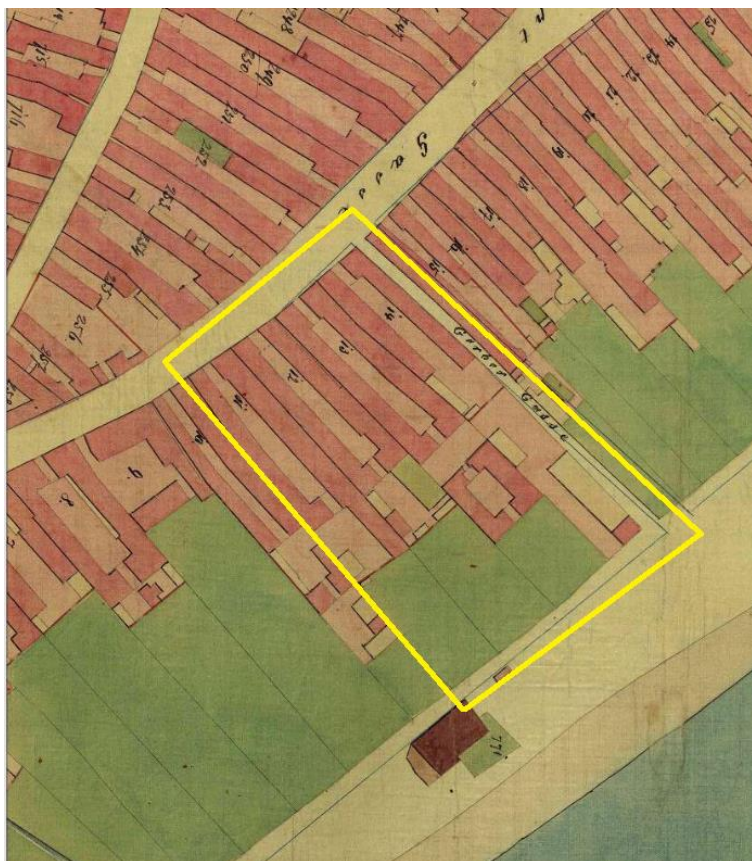
A téren ma egyedül az SzDSz egykori III. kerületi, betonpanelekből készült székháza áll, elhagyatott állapotban.

A Haupt Gasséról (Lajos utca) nyíló utca és lakóházai 1778-ban ([Andreas Kneidinger felmérése, MNL OL S 11 N. 38.](#))

A mai Tímár utca és az emlékmű tervezett helyén állt egykori házak Lipszky János 1810-es felmérésén (1-es számmal jelölve a Szent Péter és Pál plébániatemplom, 3. sz. alatt a mai zsinagóga elődje, [HIM GI h 72.](#))

A Gerber Gasse és a Haupt Gasse házai Varásdy Lipót felmérésén (1858–1861, [BFL XV.16.c.211/20](#))

A Tobak köz / Tímár utca Óbuda kataszteri felmérésén (1874-76, 1884, [BFL XV.16.c.211/3](#))

Régészet:

III. kerület, Tímár utcai felüljáró melletti terület: egyedileg védett régészeti lelőhely (ny.sz. 45907), mint Aquincum katonaváros területének része.